

שימוע. נדרשה, לפיכך, פנייה לפרקליטות המדינה על-מנת לחדש את חברותם של האישה והילדים בקופת-חולים.

תושבות בגדה

נושא התושבות בגדה ממשיך ליפול בין הכסאות של התהליך המדיני. אישורים לבקשות לאיחוד משפחות ממשיכים להינתן אך ורק במסגרת מכסות צרות, או למי ששייכים ל"אוכלוסיית הבג"צ הראשונה" (קבוצה של בני-זוג של תושבי השטחים, ששהייתם בשטחים עוגנה בהסכמות שהתגבשו בבג"צ בשנת 1992, בעקבות עתירות שהגיש אז המוקד להגנת הפרט). הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות אורך חודשים רבים, ויותר משנה, וזאת לזכאים לכך מתוקף הסכמי הבג"צ.

נושאי תושבות אחרים אינם זוכים לשום פתרון. כך, למשל, עניינו של ד"ר חאזם נצאצרה. ד"ר נצאצרה, תושב בית פוריק שבנפת שכם, יצא לברה"מ בשנת 1980 ללימודים. הוא שב לגדה בשנת 1993, לאחר תום לימודיו. בינתיים פקע תוקפו של "כרטיס היוצא" שעמו יצא את השטחים. באותה שנה עתר המוקד להגנת הפרט לבג"צ בשמו של נצאצרה, בבקשה שעניינו יועלה בפני "ועדת מאחרים" בעודו מצוי בשטחים, ושהנהלים בפני הוועדה יהיו הוגנים, ויאפשרו ייצוג והופעה בפני הוועדה. "ועדת מאחרים" היא ועדה שפעלה בשטחים כוועדה מייעצת, להכריע אם אנשים שתוקף כרטיס היוצא שלהם פג בעודם בחו"ל, לא העבירו את מרכז חייהם לחו"ל, אלא נותרו תושבים, ורשאים לחזור ולהתגורר כאן. בעוד העתירה תלויה ועומדת בפני בית-המשפט ובקשה מסודרת הוגשה לוועדה – נחתמו הסכמי אוסלו. כעת, טענה המדינה, הועברה הסמכות בעניין מרשם האוכלוסין לידי הפלסטינים, ולפיכך ישראל אינה יכולה לפתור את בעייתו של נצאצרה. אלא שלפלסטינים אין סמכות, על-פי ההסכמים, לאשר את תושבותו של אדם ללא הסכמה ישראלית... ועדה משותפת שאמורה לדון במקרים כשל נצאצרה מתכנסת לעתים נדירות, ודיוניה נוגעים רק למי שיצאו את השטחים לכל המוקדם בשנת 1986, גם זאת כמובן על פי תכתיב ישראלי.

בחודש דצמבר הגיע עניינו של נצאצרה לדיון בפני בג"צ. שופטי בג"צ דחו את העתירה וקבעו כי "תרופתו [של נצאצרה] היא בפנייה לרשות הפלסטינית." למעשה, נותר נצאצרה ללא תרופה, שכן המפתח להסדרת מעמדו ממשיך להיות מוחזק בידי ישראל, וזו אינה מוכנה שהוא יזכה למעמד של תושב במולדתו.

אלימות כוחות הבטחון כנגד פלסטינים

התמונות האלימות של החודשים האחרונים מחזירות אותנו אל ימי האינתיפאדה הראשונה, אז נוסד המוקד – כקו חירום לנפגעי אלימות. אולם הזינוק בהיקף הנפגעים בשטח לא בא לידי ביטוי בהיקף מספר התלונות שהגיעו למוקד. אפשר לזקוף זאת לגישה הרואה את הפגיעות מידי צה"ל כחלק מקורבן קולקטיבי או התגייסות קולקטיבית למאבק, ולא כנושא לתלונה פרטנית. לאיש גם אין היום צפיות רשויות אכיפת החוק של ישראל ינקטו צעדים של ממש על מנת לחקור חיילים, שוטרים או מתנחלים ולעשות צדק. ואכן, מסר לאחרונה דובר צה"ל כי הרשויות פתחו בחקירת אירוע אלימות אחד בלבד (!) מאז החלה האינתיפאדה הנוכחית, בשלהי ספטמבר 2000. אולם אין זאת אומרת שידינו ריקות מעבודה. בין התלונות שהתקבלו בחודשים האחרונים תלונות על אלימות משטרתית קשה במזרח ירושלים - ברחוב ובמהלך מעצרים ליליים; תלונות על החרמת תעודות זהות בידי שוטרים; תלונה על ירי מאסיבי שהחריב מרפאת עיניים בבאב אל-זאווייה בחברון, ותלונה של משפחה מבית-אומר, שהצבא מחזיק מזה שנים עמדת תצפית על גג ביתה, על התעללות והתנכלויות בלתי פוסקות מצד החיילים. במשך למעלה משבועיים לא חדלנו מלפנות לגורמים בפרקליטות הצבאית, בלשכת היועץ המשפטי של הגדה המערבית ובחטיבה המרחבית, עד אשר פסקו ההתנכלויות.

לצד הטיפול בתלונות חדשות אנו ממשיכים גם בטיפול בתלונות קודמות. הלוא צריך לזכור, שגם לפני חודש ספטמבר היו חייהם, גופם ורכושם של הפלסטינים תושבי השטחים נתונים לשרירות לבם של חיילים, שוטרים ומתנחלים. האלימות, האינהרנטית למצבים של עימות וכיבוש, הסתייעה, גם בעיצומו של "התהליך המדיני", בלגיטימציה החברתית (בחוגים מסוימים) של אלימות כלפי פלסטינים, באזלת היד של רשויות אכיפת החוק וביחס הסלחני של בתי-המשפט. המוקד להגנת הפרט המשיך לסייע לפלסטינים להעביר את תלונותיהם לרשויות ולעקוב אחר הטיפול בהן. תביעות הפיצויים שהמוקד מגיש לבתי המשפט בישראל, מיועדות לעשות צדק עם הקורבנות, לחייב את הרשויות ל-accountability וליצור הרתעה מפני מקרי אלימות נוספים.

הרשעה ו-הרתעה?

בחודש אפריל 1999 נתגלה מקרה של התעללות קשה של שוטר מג"ב בשלושה נערים פלסטינים תושבי השטחים, שהשוטר הוביל במשאית מבית מעצר אחד למשנהו. השוטר היכה בנערים ובעט בהם, כפה עליהם לכופף את ראשיהם לכל אורך הנסיעה, והכריח אותם לשיר שירים בסגנון "חומוס פול, אני אוהב את משמר הגבול" ו"הנביא מוחמד על הזין, הנביא מוחמד בוא תמצוץ". הוא גם תבע מאחד הנערים לעשות בו מין אוראלי, ואף פתח את מכנסיו והוציא את אבר מינו. משהנער סירב, היכה אותו השוטר עוד.

הנערים, באופן אופייני, לא התלוננו על האירוע, עד אשר עורך-דינם, חאלד קוזמאר, שמע מהם את הפרטים לקראת הדיון בהארכת מעצרים. קוזמאר התלונן בפני בית-המשפט הצבאי, וזה הורה לחקור את התלונה. אולם חקירה משמעותית לא נתבצעה, עד אשר הנושא נחשף ע"י קוזמאר וע"י המוקד להגנת הפרט בעיתונות. מכאן ואילך זורז הטיפול, והשוטר – ערן נקאש – נעצר והועמד לדין. הסתבר, כי נקאש נחשד בעוד שני מקרים של התעללות בפלסטינים. במהלך המשפט סייע המוקד להגנת הפרט באיתור העדים הפלסטינים ובהבאתם לעדות.

בחודש ינואר 2000 הרשיעה השופטת רות אור מבית-המשפט המחוזי בירושלים את נקאש בתקיפה של קטינים שתחת אחריותו, תוך שימוש לרעה בכוח המשרה, ובמעשה מגונה. היא הסתפקה בגזירת 14 חודשי מאסר בפועל ו-15 חודשי מאסר על-תנאי על נקאש.

פרקליטות המדינה ערערה על קולת העונש לבית המשפט העליון, אשר הרשיע את נקאש גם בעבירה של התעללות בקטינים. בית-המשפט גם מתח ביקורת על קולת העונש שגזר בית-המשפט המחוזי והחמיר את גזר הדין לשלוש שנות מאסר. בפסק הדין מתייחסת השופטת בייניש להתנהגותם של שני שוטרים נוספים שהיו עדים להתנהגותו של נקאש, ואשר לא מנעו אותה, לא דיווחו עליה, ואף חיפו עליה לאחר מכן. דבריה מתייחסים גם לדברים שהשמיעו כמה מהעדים בבית-המשפט המחוזי, ושלפיהם האלימות כלפי חשודים והחיפוי על חברים ליחידה הם נורמות במשמר הגבול ובה"ל:

"...מעוררת דאגה רבה המחשבה, כי הנורמות המוסריות של אנשים צעירים שנכחו בעת הארוע התעוררו כדי כך, שלא היה בהם העוז והכוח לגרום למשיב לחדול ממעשיו, וזאת רק משום שהתייחסו אליו כוותיק ובכיר מהם. יתרה מזו, שני השוטרים אף לא היו מוכנים מלכתחילה לדווח על מעשי המשיב, שהיה חברם לצוות. מעדותם עולה, כי השניים חששו שמא יבולע להם אם ידווחו על המעשים.

"אין לקבל מצב בו התנהגות כשל המשיב תצטייר בעיני חבריו כנורמה מקובלת. מן הראוי שמערכת הפיקוד תבהיר לשוטרים שבשורותיה – ובדרך שאינה משתמעת לשתי פנים – את החובות המוטלות עליהם כשהם מופקדים על אנשים הסרים למרותם ונתונים במשמורתם, ואת תוצאות הפרתן של חובות אלה...".

דומה, שדברי השופטת לא הגיעו אל מי שאליהם כווננו. מספר מקרי האלימות בהם מטפל המוקד לא פחת. כך, למשל, כחודשיים בלבד לאחר פסק-דינה של בייניש, ב-9.6.2000, העלתה קבוצת חיילים את ס"א, צעיר בן 21 מהכפר בית-אומר, על גי"פ. החיילים לקחו את ס"א לחורשה בסמוך למחנה הפליטים בית-אומר, שם הפליא בו אחד החיילים את מכותיו. לבסוף השליכו החיילים את ס"א בשולי הדרך ליד צומת גוש עציון. בעת שהמוקד גבה את התלונה, שבועיים לאחר המקרה, עדיין הילך ס"א בקושי רב באמצעות קביים, והיה מטופל בתרופות נגד כאבים. יותר מחצי שנה לאחר מכן, טרם סיימה מצ"ח את חקירת התלונה.

התביעות האזרחיות

המקרה של אמין ג'ודה

ב-25.5.2000 קיבל בית-משפט השלום בירושלים (השופט יעקובי) את התביעה שהגיש המוקד להגנת הפרט בשם אמין ג'ודה כנגד שני שוטרי משמר הגבול ומדינת ישראל. עניינה של התביעה באירוע משנת 1992 בתחנה המרכזית בירושלים. שוטרות חיב"ה עיכבו את ג'ודה ואת חברו לעבודה לבדיקת תעודות זהות. שוטרי מג"ב שעברו במקום ביקשו לבדוק את תעודות הזהות גם

הם. ע"פ התרשמות השופט, בדיקה זו באה בניסיון להרשים את השוטרות. מאחר שחברו לעבודה של גיודה אינו דובר עברית, ניסה גיודה לסייע במענה לשאלות השוטרים. דבר זה הרגיז את השוטרים והם לקחו אותו לחדר מדרגות סמוך לנקודת המשטרה, ושם היכו בו. אחר-כך טפלו נגדו האשמת שווא, שכביכול תקף אותם וניסה לחטוף את נשקם. הם הביאו אותו למעצר. על-סמך תלונת השוטרים הוגש נגד גיודה כתב אישום, שבוטל מאוחר יותר. השוטרים עצמם הועמדו לדין בבית הדין המשמעתי של המשטרה, בפני דן יחיד, אשר קיבל את גרסתם וזיכה אותם. שופט בית-משפט השלום, לעומת זאת, לאחר ששמע את העדויות, קיבל את גרסתו של גיודה: "הרושם הברור שקיבלתי הוא של מקרה חמור ביותר, של שימוש לרעה בכוח ובסמכויות, באורח בלתי מרוסן... התנהגותם של הנתבעים פסולה היתה לאורך כל הדרך: הן בשלב הבדיקה הנוספת שערכו לתובע ולחברו, תוך הטחת דברים בתובע, הן בעצם קיום הליך העיכוב, והן באופן הברוטלי שבו ערכו אותו – גם בהמתנה המיותרת וגם בהכאת התובע במהלך אותו חיפוש. הנתבעים הוסיפו חטא על פשע בכך שכדי לחפות על עצמם ולהציג חזות מוצדקת לכל שעשו כלפי התובע, התלוננו כנגד התובע, באורח שלא הלים את הנסיבות האמיתיות, ובכך הביאו לכך שהתובע נעצר לשווא ל-48 שעות, ושהוגש נגדו כתב אישום, שלא היה מקום להגישו, ושלבסוף אכן בוטל."

השופט הטיל על הנתבעים פיצויים לגיודה בסך של 13,000 ₪, בגין עגמת הנפש שנגרמה לו, בתוספת הוצאות משפט ושכ"ט ע"ד. המוקד הגיש ערעור על גובה הסכום, בטענה שהוא אינו משקף את חומרת האירוע ואת הערך שיש ליתן לזכויותיו של התובע לחירות ולשלמות גופו שנפגעו ע"י השוטרים. הערעור התקבל, ובית המשפט המחוזי פסק לאמין גיודה פיצויים בגובה 40,000 ₪.

המקרה של עלי עדואן

ב-15 באוגוסט 2000, פסק בית-משפט השלום (השופט כרמי מוסק) 81,000 ₪ כפיצויים לעלי עדואן, אשר הותקף בידי חיילי צה"ל בחודש מאי 1988. האירוע התרחש במחנה הפליטים קלנדיה: שישה חיילים עצרו את התובע בנוסעו בסמטה במחנה, והורו לו לקרוא למואזין, על-מנת שיכריז על עוצר. לאחר מכן הורו לו לזרוק רימון אל תוך ביתו של שכנו. הוא סירב, ואז היכו אותו החיילים מכות קשות, ואחד מהם ירה רימון גז מטווח קצר, שפגע בבטנו של עדואן. בעקבות הפגיעה הובהל עדואן לבית-חולים, והוא נושא את צלקותיה עד היום. המדינה טענה בבית-המשפט כי עדואן הוא זה שתקף את החיילים וניסה לחטוף את נשקם, ושהוא נורה בעת שנמלט ממעצר. בית-המשפט דחה גרסה זו והאמין לעדואן, קיבל את תביעתו, ופסק לו, כאמור, 81,000 ₪ והוצאות משפט.

תביעות לבית המשפט שנסתיימו בפשרות

* בדצמבר 1989 פרצו חיילים לביתו של ר"ג בחברון כשאיש לא היה בבית. הם הפכו את תחולת הבית, הטילו צואה בחדר המגורים וגנבו תכשיטים. קרוב משפחה שהגיע למקום התלונן בפני קצין וזה איתר את החיילים, אולם הסתפק בתחקורם במקום ובהנחה למשפחה להגיש תלונה. המשפחה אכן הגישה תלונה, אולם בירורים רבים העלו שהחומר אבד, ככל הנראה, אצל אחת הרשויות. בחודש יוני השנה קיבל ר"ג במסגרת פשרה בתביעה שהגיש המוקד, 25,000 ₪ כפיצוי על נזקיו. (2755)

* א"פ נורה ברגלו בספטמבר 1994 במסגרת פעולה של מסתערבים בכפר-בידו, לאחר שהבחין במה שנראה לו כאישה חוטפת ילדים בני 10 לערך, מראה שהסתבר בדיעבד כפעולה של מסתערבים. מתחקיר שנערך התברר, שהחיילים ארבו למידי אבנים. משלא היה יידוי אבנים, החל אחד החיילים לידות אבנים בעצמו. משהצטרפו ליידוי האבנים אנשים נוספים, עצרו אותם המסתערבים. במהלך האירוע ירה אחד החיילים בא"פ, התקרבו אליו, היכה אותו בראשו והפילו לארץ. הרכב של המסתערבים נסע לעבר א"פ ופגע בו בחזהו. החיילים הכניסו את א"פ (ואת הילדים) לרכב; בתוך הרכב ספג א"פ מכות נוספות. למזלו הטוב, לא נותרה ל-א"פ נכות צמיתה בעקבות האירוע. המוקד הגיש תביעה בשמו לבית המשפט, ובחודש מאי השנה הושגה פשרה לפיה פוצה א"פ בסכום של 20,000 ₪. (6732)

* כ"מ נורה ברגלו בספטמבר 1993 על ידי חיילים, עת צעד מחנותו ברמאללה לביתו, לאחר שהוכרז עוצר בעיר. כ"מ נותר עם נכות צמיתה של 10%, ונדרש למדרסים מיוחדים. בחודש מאי הסכימה המדינה לפצות את כ"מ במסגרת הסדר פשרה בסך של 35,000 ₪. (6932)

* יא"ח הוכה ע"י חיילי צה"ל במאי 1994, בסמוך למחסום ארז ברצועת עזה. החיילים עצרו אותו כשנהג במשאיתו וביקשו את רשיונות הרכב. הרגיז את החיילים שיא"ח מסר את הרשיונות כולם יחד ולא אחד-אחד, ועוד הרגיזה אותם הערתו, שבדיקת רשיונות נעשית בד"כ ע"י המשטרה ולא ע"י הצבא. כתוצאה מכך קיללו החיילים את יא"ח, סטרו לו והיכו אותו בכל חלקי גופו. אחד החיילים הנחית את נשקו על עינו של יא"ח. יא"ח התלונן מיד על האירוע בתחנת המשטרה בארז, ולמרות זאת החיילים לא אותרו. בחודש מאי, בעקבות תביעה שהגיש המוקד, ובמסגרת הסדר פשרה, הודיעה המדינה כי הוחלט לפצות את יא"ח בסכום של 20,000 ₪. (5945)

* אחד מהסדרי הפשרה הבולטים שהגענו אליו במהלך שנת 2000 הוא בעניינו של חאתם עבדאלראזק מעין יברוד. עבדאלראזק נעצר ע"י חיילי צה"ל בחודש מרץ 1996. עם מעצרו ובהיותו כבול, הוא הושכב על הכביש וחיילים בעטו בו בכל חלקי גופו עד לאבדן הכרה. האירוע נחקר ע"י הצבא, ופרקליט פיקוד מרכז סמך את ידיו על עיקר מעשי החיילים: "עם זאת" נמסר לנו ע"י הפרקליטות, "נמצאה חריגה מסוימת ובעטיה הורה הפרקליט על העמדתו לדין משמעתי של הקצין אשר פיקד על הכוח. החריגה האמורה הינה הוראתו לתשעה מחייליו להכות את המתלונן בשעה שזה היה עצור, אזוק, עיניו מכוסות והוא שוכב על הקרקע." בדין המשמעתי נקנס הקצין בסכום של 100 ₪. המוקד הגיש תביעה בשמו של עבדאלראזק. בחודש יוני 2000, למרות שלא הוכח שלעבדאלראזק נגרמה נכות קבועה עקב האירוע, הסכימה המדינה לפצותו (במסגרת הסדר פשרה) בסך של 50,000 ₪.

חופש התנועה

הפגיעה בחופש התנועה היא אחד הכלים המרכזיים של הכיבוש הישראלי. מניעת יציאה לחוץ לארץ היא אחת הסנקציות המרכזיות על מי שמעורב בפעילות פוליטית או צבאית נגד הכיבוש. מאז שנת 1991 מהווה הסגר על השטחים אחד מהאמצעים המרכזיים של ענישה קולקטיבית של האוכלוסייה. הסגר פוגע במיוחד בפרנסתם של פועלים פלסטינים, ויוצר נתק בין מזרח ירושלים לשאר חלקי הגדה, בין צפון הגדה לדרומה ובין שלושה אזורים אלו לבין רצועת עזה. הפגיעה בירושלים, שהיתה בעבר מרכז חברתי, כלכלי, תרבותי ודתי כאחד, היא קשה במיוחד. תושבי הרצועה, מצדם, חשים שהם כלואים בבית-סוהר גדול. לצד הסגר הכללי נוסף בשנת 1996 האמצעי של "סגר פנימי": אין יוצא ואין בא אל תוך הישובים הפלסטיניים. גרסה חדשה של אמצעי זה ננקטת כעת במסגרת דיכוי אינתיפאדת אל-אקצא: שטחי A – המרכזים העירוניים הגדולים בגדה – נתונים תחת מצור צבאי ("כתרי"), וכפרים רבים נצורים גם הם, כשחלק מדרכי הגישה אליהם חסום פיזית בבטונדות שהציב הצבא. ולבסוף, ישנו העוצר המלא, שרבות פלסטינים נתונים בו ימים ושבועות, על מנת לחזק את תחושת הביטחון של המתנחלים.

עוצר בחווארה

ב-5.10.2000, סמוך לאחר פרוץ אינתיפאדת אל-אקצא, הוטל עוצר על הכפר חווארה, הממוקם על כביש רמאללה-שכם. העוצר נמשך למעלה מחודש, 24 שעות ביממה. רק בסופי שבוע, בין השעה 18:30 בערבי שבת לבין השעה 16:00 לפני מוצאי השבת, כשאין תנועת מתנחלים בכביש, הוסר העוצר. העוצר פגע בכל מישורי החיים של תושבי הכפר: ארבעת בתי הספר וגן הילדים הושבתו; שלושת בתי המרקחת שבכפר הושבתו, וגישה למרפאה היתה אפשרית בשבתות בלבד; מסיק הזיתים, מקור פרנסתן של משפחות רבות, הושבת; החנויות נסגרו והאספקה שובשה. לצד כל אלו, היו תושבי הכפר חשופים לפגיעות מצד מתנחלים: שבירת חלונות לאורך הכביש הראשי, הצתה במסגד ועקירה וגדיעה של מאות עצי זית.

בתאריך 8.11.2000 פנה המוקד למפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית בדרישה להסיר את העוצר. "בהנחה שהעוצר על תושבי חווארה נועד להבטיח נסיעה בטוחה על הכביש דרך הכפר לתושבי ההתנחלויות באזור", נכתב בפנייה, "הרי האמצעי מפלה בין אדם לאדם – מבני חווארה נשלל לחלוטין חופש התנועה יומם ולילה לטובת חופש תנועתם של תושבי ההתנחלויות". המוקד הודיע באותו מכתב שאם לא יוסר העוצר נעתור לבג"צ. העתק מהמכתב נשלח לפרקליטות המדינה.

ב-10.11.2000, יומיים לאחר הפנייה, הסיר צה"ל את העוצר מעל חווארה, במסגרת שיקול ש"המפקד הצבאי חוזר ושוקל מעת לעת את הצורך הצבאי בהטלת העוצר אל מול הפגיעה באוכלוסייה".